

Prikazi i osvrti

HRVATSKA TEOLOGIJA KRIŽA

Marijan Vugdelija, *Patnja i bol u svjetlu Biblije i ljudskog iskustva*, Zagreb 1993, 444 str.

Ima djela na koja se dugo čeka, a kad ih se u ruke dobije lista ih se s poštovanjem. Eto, takva je knjiga pred nama. Nepretenciozno djelo u kojem auktor priznaje da "nije moguće izgraditi sistem koji bi bio kadar pojmovno riješiti svaku vrstu zla i na zadovoljavajući način objasniti svaki pojedini slučaj (patnje)", pa stoga pokušava slijediti teologiju križa. "Po toj teologiji, ispravni pristup Kristovu križu je kad o njemu razmišljamo u svjetlu naših muka, ili kad o našim mukama razmišljamo u svjetlu Kristove patnje i smrti" (str. 1).

Auktor ovog djela, neophodnog našoj suvremenoj teološkoj misli, je dr. fra Marijan Vugdelija, profesor Svetog pisma na Franjevačkoj Visokoj bogosloviji u Makarskoj. Biblijski, teološki i egzistencijalno predočiti problem zla i patnje te predstaviti cijelu lepezu odgovora nije lagan posao. Auktor je svjestan da je "svaki pokušaj doktrinalnog govora o patnji uvijek u opasnosti da bude grešni govor Jobovih prijatelja" (str. 2).

U uvodnom dijelu (str. 3-17) auktor iznosi četiri polazne točke:

1. Zlo i patnja su trajni, iskonski čovjekov problem. Patnja je univerzalna činjenica, duboko protivna ljudskoj težnji za životom i srećom.

2. Na taj problem čovjek traži odgovor. Patnja je plod čovjekove moralne izopačenosti - grijeha, ali i njegove nesavršenosti kao ograničenog stvorenja. Problem smisla patnje nije do kraja rješiv u njenim blagotvornim "duhovnim učincima". Ili kako reče Guardini: "Zašto čovjek do spasa dolazi preko bolnih stranputica patnje? "

3. Ovo razmišljanje ne zaobilazi Kristovu patnju, nego mu ona postaje središnja točka. "Kristova muka nije povijesni čin koji se dogodio i svršio u vremenu; taj događaj traje i obnavlja se već dvadeset stoljeća, jer Krist nastavlja biti u agoniji i umirati u svakom čovjeku koji pati i umire" (str. 14). Raspeti Krist je najviši simbol i "utjelovljenje" sve ljudske boli.

4. Isus ne rješava problem patnje i smrti teoretski nego praktično, prihvaćajući je i pretvarajući u događaj spasenja. Stoga i naš auktor drži da njegov rad ima prvenstveno praktičnu svrhu: biti putokaz i pomoć čovjeku "da pronade svoj vlastiti put u hrvanju s tim neizbježnim ljudskim problemom" (str. 17).

Osim uvodnog dijela knjiga sadrži četiri poglavlja i zaključak. Nije nam moguće zalaziti u detalje, pa ćemo ih pokušati samo globalno prikazati - više kao uputu budućem čitatelju, nego kao kritiku pristupa problemu i razradi teme.

U prvom poglavlju pod naslovom *Patnja i bol u svjetlu Starog Zavjeta* (str.18-101) auktor opširno i znalački razlaže starozavjetno shvaćanje patnje. Na početku nalazimo tumačenje druge i treće glave knjige Postanka, u kojima sveti pisac izvor zla i patnje vidi u iskonskom grijehu, u onom neredu koji je čovjekovom zloupotrebom slobode ušao u svijet. Evo nas već pred odnosom slobode i patnje (ako postoji sloboda onda je dana i mogućnost njene zloupotrebe a učinak je patnja). Kako je čovjek društveno i kozmičko biće, jasno je da njegov grijeh ima opće posljedice. Međutim, iako je veliki dio zla u svijetu svodiv na našu krivnju, postoji i ona patnja koja nije svediva na shemu Post 2-3. Ne može se svako fizičko zlo svoditi na grijeh - ono je i plod nesavršenosti stvorenja. Stoga u SZ nalazimo i deuteronomističko tumačenje patnje kao sredstva odgoja (kušnje) pojedinca i naroda (usp. Pnz 8,2-6). I patnja je uključena u božansku spasensku pedagogiju.

Središnji dio ovog poglavlja govori o Jobu. "Na razini cijelog naroda suočavamo se sa sličnim situacijama s kojima se suočavao i biblijski Job... je li moguće tragediju našeg naroda pretvoriti u sredstvo uzvišenja i proslavljenja?" (str. 30). Auktor ističe glavne značajke Jobovog problema, vodeći računa o religioznoj i kulturnoj pozadini samog teksta (problemi patnje nevinoga, patnje kao sredstva kušnje i patnje kao kaznenog i odgojnog sredstva). "Job je na vlastitoj koži iskusio da svi teološki i filozofski pokušaji da se riješi problem patnje i boli ostaju nedostatni... došao je do zaključka da samo osobni susret s Bogom može dovesti patnika da prihvati vlastitu bol, da se ponizno podvrgne" (str. 60). Jobov protest je zapravo istinsko traženje Boga, autentična molitva. "Rijetko ćemo danas u službenim kršćanskim molitvama susresti onu iskrenost koju nalazimo u Joba, Jeremije ili u psalmima" (str. 67).

Značajno je spomenuti kako Vugdelija svoje teološko razglabanje problema patnje i zla vrlo uspješno isprepliće tekstovima poznatih

književnika i mislilaca, te aktualnim egzistencijalnim refleksijama, koje pokazuju da su ova razmišljanja nad jobovskim problemom ne samo plod "stručnog rada" nego ponajprije osobnog, duboko proživljenog i promeditiranog traženja. Zgodna ilustracija za to može biti tekst naslovljen: "tjeskoba i patnja kao preduvjet stvaranja" (str. 67-68). Ovdje možemo odmah spomenuti i završni dio knjige (str. 400-421) gdje nam kroz izabrane pjesničke tekstove velikih svjetskih i naših književnika auktor ukazuje na nepobitnu činjenicu: "patnja pospješuje stvaralački čin".

Knjiga o Jobu teoretski problem patnje ostavlja još otvorenim, ali kaže i sljedeće: kroz patnju se ide i k susretu s Bogom. Kako zaključuje K. Rahner: "Ne postoji nikakvo blaženo svjetlo, koje bi rasvijetlilo tamni bezdan patnje, nego sam Bog. A njega se nalazi samo ako se kaže 'da' samoj Božjoj neshvatljivosti, bez koje on ne bi bio Bog" (str. 72, bilješka 207).

Povijesni, egzistencijalni problem patnje ne samo pojedinca nego i naroda, obrađen je i u proročkim knjigama, osobito kod Hošee, Izaije, Jeremije i Daniela. Dok Hošea ističe patnju kao kušnju, za Izaiju je ona sredstvo spasenja (patnja Sluge Jahvina ima vrijednost zagovora i otkupljenja, te je put k proslavi). "Ni jedan od staroza-vjetnih proroka nije ostavio tako detaljne i dramatične opise o svojim stradanjima i tjeskobama kao prorok Jeremija" (str.80). Njegova proročka poruka je sam njegov patnički život. Patnja pounutrašnjuje vjeru, ona je put k susretu s Bogom, a to je izvor nade u najtjes-kobnijim trenucima povijesti Izraela, "kerozin za nezamislive duhovne uzlete" (str. 81). Za Daniela je ustrajnost u vjernosti Bogu i kroz patnju zalog konačnog spasenja.

Ni Psalmi ne zaobilaze patnju. Ima u njima dramatičnih opisa patnje i boli (Ps 18; 22, 28; 80, 88). Zaključak je kako je patnja i bol posljedica grijeha, ali i odgojno sredstvo kojim Bog čisti svoje izabranike, da bi se dublje i iskrenije okrenuli svojem Stvoritelju.

U mudrosnoj literaturi razmišljanje o uzrocima osobne patnje više je vezano uz pojedinca a manje uz krivnju zajednice. Ovdje se pak vidi još jedan pomak, nagovještaj ispravka ovovremenih nepravdi u onostranosti, u besmrtnosti. Na poseban je način naglašen odgojni karakter patnje (Izr 12-13 i Mudr 4,12), koja vodi k suosjećanju s drugima i rastu u pravednosti.

Auktor ovo poglavlje završava kratkim odlomkom o židovskom narodu i patnji: "Svojstvo je židovskog naroda da je duboko proživljavao neizvjesnost spasenja. Često je vođen u izgnanstva i u tim trenucima imao je osjećaj da ga je Bog ostavio, napustio. Ali, od dubine te patnje još i danas žive svi drugi narodi" (str. 101).

Drugo je poglavlje (str. 100-253) posvećeno *Problemu patnje i boli u sjetlu Novoga zaujeta*. U stvari, srž problema jest Kristov križ, pa u ovom dijelu auktor upravo razvija "teologiju križa", oslanjajući se na novozavjetne tekstove, da bi potom u excursusu razložio

odnos između Kristove patnje i smrti i našega spasenja. Pitanje nije samo što Kristov križ znači za teologiju i Crkvu, nego i što on znači za samoga Boga. Iako se na početku čini kako Krist otklanja patnju na svim razinama (liječi, oprašta, tješi, uskrisuje), ipak njegov put završava u krajnjoj patnji, na križu. Spasenje je najtješnje povezano s Kristovom patnjom i smrću. Ali "patnja je tu samo sredstvo ljubavi" (str. 105). Stoga auktor dalje razmišlja o odnosu žrtve i ljubavi, odnosno o vrhunskoj ljubavi kao spremnosti položiti život svoj za druge. "Mudrost križa" je dakle oprečna "mudrosti svijeta". Ipak, iako Novi zavjet govori o spasonosnom trpljenju - konačni je cilj nadilazak svake patnje.

Isus je prototip patnika, on je uzor podnošenja patnje i pobjede nad njom. Njegova otkupiteljska patnja ne donosi učenicima oslobođenje od patnje, nego "oslobođenje za patnju" (str. 115). Raspeti Krist je utočište patnika i sve su ljudske patnje smislene tek u svjetlu Kristove patnje. Po Kristovoj patnji svaka patnja, kao i smrt, mijenja svoj smisao - jer po njoj "Bog ulazi u našu povijest, on doslovce s nama su-pati, da bi patnju iznutra prevladao" (str. 122). Krist nije svojom patnjom dokinuo svaku patnju, nego ju je podijelio s nama, preuzeo na se, iskupio i osmislio. Samo križ Kristov može nadići skandaloznost patnje, njezinu apsurdnost.

Auktor potom razvija, koristeći se egzegezom ključnih novozavjetnih tekstova i brojnim teološkim komentarima, sljedeće teme: "Povijesna pozadina Isusove muke i smrti" (str. 126-153) i "Muka i smrt u svjetlu Isusovih izjava" (str. 154-180), da bi pokazao koje je značenje svojoj muci i smrti pridavao sam Isus, i da bi zaključio kako je prihvaćanje logike križa osnovni preduvjet da se postane Isusov učenik.

U svoje je djelo dr. Vugdelija unio veoma važan excursus, kojega možemo nazvati "presjekom kršćanske soteriologije", kako s biblijske i patrističke strane (str. 181-200), tako i u svjetlu suvremenih teoloških pokušaja objašnjenja Kristovog pashalnog otajstva kao spasenjskog događaja. Ovaj dio knjige zavrijeđuje posebnu pažnju već i stoga što u našoj suvremenoj teološkoj misli takvih tekstova jedva da ima (ako se ne računa par prijevoda, kao netom tiskani "Mysterium paschale" H. U. von Balthasara). Valja reći kako se auktor potrudio dati iscrpan presjek soteriološke misli, kako u povijesti tako i kod suvremenih teologa. Kao bibličar priklonio se "biblijskoj metodologiji" - pojedine soteriološke ideje razlaže polazeći od novozavjetnih tekstova u kojima su osobito naglašene.

Treće poglavlje (str. 254-363) naslovljeno je *Patnja i bol u svjetlu kršćanske teologije i prakse*. Kroz nekoliko reprezentativnih likova iz povijesti kršćanske teologije (Ivan Krizostom, Augustin, Toma Akvinski, Martin Luther, J. Moltmann, L. de Veuthey, H. U. von Balthasar i K. Rahner) auktor iznosi istočnu i zapadnu (katoličku

i protestantsku) "teologiju križa" i tumačenje ljudske patnje u svjetlu Kristove muke i smrti.

Međutim, koliko je god važno teološko tumačenje patnje i križa, nije od manje važnosti ni "mudrost svetaca". "Postoji određena religiozna literatura koja prednjači refleksiji teologije, koja je izvornija od te, koja je mudrija i iskusnija od mudrosti katedre" (K. Rahner, str. 284). Auktor se zaustavlja na znakovitim duhovnim tekstovima Franje Asiškog, Ivana od Križa, Pavla od Križa i Ivana Eudesa. "Kršćanin je biće potpuno uronjeno u dinamiku pashalnog misterija smrti i uskrsnuća, tj. umiranja starom životu i rađanju na novi" (str. 288). Ovi su sveci "na vlastitoj koži iskusili da se u to stanje potpune raspoloživosti Bogu i njegovim planovima može stići samo preko križa, kroz patnju. Samo kroz tu katarzu postiže se prava sloboda duha" (str. 298).

Posebno pak mjesto zauzimaju kršćanski mučenici i njihov odnos prema patnji kao "suobličenju mucii Kristovoj". Auktor, zanimljivo, izabire tri ne baš "klasična" mučenika: evangeličkog pastora D. Bonhoeffera, obračenicu sa židovstva i katoličku redovnicu E. Stein, te glasovitog kancelara kralja Henrika VIII, Th. Morea. Svima im je zajedničko "prepoznavanje mudrosti križa" kao puta koji vodi ne samo konačnom zajedništvu s Bogom nego i otajstvenoj transformaciji svijeta.

Iz ovog trostrukog iskustva (teologa, svetaca i mučenika, koji su ponajčešće bili sve to u jednoj osobi) auktor objašnjava kršćanski stav prema patnji i križu služeći se obilnom književnom podlogom. Dovoljno je pročitati neke tekstove A. Solženjicina, V. Gotovca i M. Veselice, koje auktor donosi, da se doživi sva egzistencijalna dubina ovog problema. Isto se može reći i nakon kratkog uvida u tekstove S. Kierkegaarda, F. M. Dostojevskog, V. Solovjeva i N. Berdjajeva.

Teologiji se puno prigovara da je "daleko do života". Posljednjih dvadesetak godina ispisane su tisuće stranica vrijednih teoloških tekstova koji su dali mnoge poticaje pomacima u religioznoj praksi. Auktor (str. 334-363) želi pokazati kako je "teologija križa" utkana u raznovrsne teološke discipline. Ponajprije je zanimljivo razlaganje o značenju križa i patnje u "teologiji oslobođenja", prema kojoj je "Kristov križ najoštrijia kritika ravnodušne religije, religije koja je nepovijesna, neangažirana, otuđujuća, koja djeluje kao opijum, koja je nezainteresirana za ljudska djela i događaje" (str. 339). Ni kršćanska antropologija ne može smetnuti s uma križ, iako se čini da je patnja zapravo negacija čovjeka. Ipak, kršćanski gledano upravo je križ, kao odricanje i služenje, sredstvo postizanja pune ljudske i kršćanske zrelosti. Iz istih razloga ni suvremena sakramentologija, moralka i duhovnost ne mogu zaobići patnju, križ i smrt kao temeljne odrednice ljudskog i kršćanskog života. Konačno, "teologija križa" nije irelevantna niti za ekumenski dijalog i autentični navještaj radosne vijesti. Dapače, upravo ona otvara nove perspektive u ekumenskom dijalogu,

osobito s protestantskim crkvenim zajednicama koje baštine Lutherovu teološku tradiciju.

Četvrto, zaključno poglavlje (str. 364-421) nosi naslov *Patnja i bol u svjetlu ljudskog razmišljanja*. Auktor polazi od pokušaja rješenja problema patnje i boli kroz dualističke i dijalektičke filozofske sustave (K. Marx, G. F. Hegel, P. Th. de Chardin) te kroz pokušaj "sekularizacije problema patnje i smrti" (F. W. Nietzsche i A. Camus). U novije se vrijeme ovim pitanjima ozbiljno zabavio i tzv. "marksistički humanizam" (E. Bloch i R. Garaudy, te na svoj način M. Horkheimer). Patnja potiče "čežnju za drugačijim". Iz apsurdna povijesti, patnje i smrti nema, međutim, izlaska do li kroz Kristov križ kojim se stiže do uskrsnuća.

Auktor predočava i pokušaje suvremene psihologije i psihoanalize da oslobode čovjeka od negativnog poimanja patnje - shvaćajući je sredstvom ostvarenja vlastitog "ja". Za C. G. Junga križ je "prikladni simbol totaliteta" u kojem se, teološki gledano, krije mogućnost ostvarenja bogosličnosti u najvećoj mjeri. Prema V. E. Franklu egzistencijalna psihoterapija (logoterapija) može pomoći da se upravo kroz patnju čovjek usmjeri prema smislu i vrednotama, ali je za to potrebna "uporišna točka u budućnosti... onaj duhovni oslonac koji je tako potreban za sretan život svakog čovjeka, posebno patnika" (str. 393).

U posljednjem tekstu ovog dijela potvrđuje se dosad rečeno znalačkim izborom pjesničkih tekstova, od K. Gibrana i P. Celana, pa preko S. S. Kranjčevića, I. Poljaka, V. Nazora, T. Ujevića, I. Andrića i D. Cesarića, sve do N. Šopa i R. Kuparea.

U zaključku (str. 422-428) auktor, sažimajući već izrečeno, iznosi ključni motiv pisanja ove knjige: "Ako Crkva vuče svoje podrijetlo iz križa Kristova, onda ona sa svoje strane ima i zadatak da uprisutni svim pokoljenjima spasonosno otajstvo tog istog križa... da čovječanstvo može već od sada imati udjela na Kristovoj pobjedi sjedinjujući se s njegovom mukom i s njegovom smrću" (str. 428).

***

Ovo djelo, posvećeno "braniteljima hrvatske slobode i nezavisnosti" u domovinskom ratu, doista je hvale vrijedan doprinos našoj teološkoj misli. Obilje teološke literature (usp. str. 429-438), ozbiljan biblijski i povijesno-teološki pristup problemu, te raznovrsnost filozofskih, psihologijskih i književnih ilustracija problema patnje i boli, držimo, daje nam za pravo da u knjizi koja je pred nama vidimo plod temeljitog teološkog rada, a u akтору prepoznamo osobu koja se ustrajno i stručno predala proučavanju najtežeg i najosnovnijeg pitanja koje tišti svakog čovjeka: Čemu patnja?

Ante Mateljan